

Приказ монографије

Наслов: „КУМБОР: ИЗМЕЂУ ИСТОРИЈЕ И СЈЕЊАЊА“

Аутори: др Шпиро Вуковић и мр. Глиго Одаловић
Ауторско издање, Кумбор, 2014.

Аутори ове дивне књиге су дугогодишњи пријатељи и комшије. Нажалост њено објављивање други аутор није доживио. Оба аутора су и прије ове, објавили више запажених књига из различитих области. Да су написали само ову, они би се њоме заиста одужили своме завичају. Вјештина и одговорност аутора се види већ у поднаслову ове завичајне монографије - *између историје и сјењања*. Такав наслов изражава њихову основну намјеру, да се ништа важно не прескочи и да нико не буде заборављен.

Између корица ове врло занимљиве књиге, дакле већ од луцидног, колико обавезујућег толико и оправдавајућег и опрезног наслова, садржано је право богатство историјских чињеница, као и богатство широке лепене сјењања, на многе људе и догађаје у некадашњем Кумбору. Поред сликовитог описа простора у коме је смјештен Кумбор, књига нас већ интригира дилемама о настанку *имена Кумбор*, да ли то име потиче од турског или келтског, да ли је „*карабурум, кумбара*“, „*кум + боре*“, да ли је Кумбор - *рт, топ* или *јутарња долина*, или све заједно. Затим се у књизи расправља о друштвеним приликама у разним вакума и временима, турског доба, за вријеме млетачке владавине, прве и друге владавине Аустро-угара, доба краљевства СХС и старе Југославије. У том контексту су свакако врло занимљиви подаци и импресије о неким догађајима новије историје - за вријеме Другог свјетског рата и окупације, као и оне непосредно након ослобођења и о органима нове народне власти.

У историјском дијелу, књига пружа драгоцене податке и опсервације о историјском развоју, кроз врло брижљив *хронолошки преглед догађаја*. А историјске хронике су значајне због тога, што су оне својеврсни сусрети данашњих нараштаја са прошлошћу. Али, ово није само *хроника Кумбора*, који је растао и развијао се упоредо са развојем државе и њених институција. Ово је и један специјалан историјски угао посматрања, из којег се, кроз Кумборску визуру, види развој и судбина старе и нове Југославије, институција и власти тих држава. Стога је ово и својеврсни

прилог историји жељезнице (пруга није завршавала у Зеленици, него је фактички ишла до Кумбора), као што је и драгоцјени прилог историји ратне морнарице и ратног ваздухопловства.

Иако је књига сачињена из неколико дјелова, то је једна цјеловита структура, добро компонована, са врло занимљивим а понекад и интригантним садржајем. Главна поглавља и разматрања се односе на: Историјске и друштвене прилике, Становништво, занимања Кумборана, етничке особености, културно наслеђе, просвјету, културно-забавни и спортски живот, обичаје. Пошто је књига писана по Вуковом правилу – *пиши као што говориш*, на крају је дат драгоцјени прилог – *Значење локализма*, односно мање познатих ријечи.

Немогуће је, у кратком приказу, истаћи све важне појединости које ова књига садржи, те указујем само на оне дјелове који, по моме мишљењу, представљају изванредну *социолошку или социо-демографску анализу*, укључив и оне дјелове који представљају драгоцјене *етнографске* прилоге. Ова историјска и у великом дијелу етнографска хроника Кумбора, омогућава *својеврсни сусрет предака и потомака*. Зато су посебно важни, и за данашње Кумборане, и за њихове нове нараштаје, посебно занимљиви, подаци и оцјене о етничком поријеклу, правцима и времену насељавања и развоју становништва. У том дјелу су свакако занимљиви подаци о кумборским домаћинствима пред Велики (први свјетски) рат, а посебно детаљни подаци о домаћинствима између два свјетска рата. Аутори истичу да је највећи број предака некадашњих и данашњих Кумборана, овдје насељен из јужне Херцеговине. То се десило послије ослобађања Херцег-Новога од Турака, крајем 17. вијека. Ту се, иначе, могу уочити значајне разлике о етничком поријеклу и саставу становништва у *селима горње Боке* (можемо их звати загорским или пригорским) и ових насеља дуж обале, што није тема ове књиге. То *досељавање Херцеговаца у Кумбор* је било групно, а касније појединачно, али не само из Херцеговине него из других крајева: Боке, Црне Горе, Конавала, Далмације.

Врло су занимљива кретања и промјене структуре кумборског становништва. Након тог првог групног досељавања, послије Морејског рата, у Кумбору је било 47 презимена, да би 200 година касније број презимена био готово преполовљен на свега 26 презимена. Наравно, данашња структура становништва, и национална и социјална, потпуно је измјењена.

Аутори монографије трагају за узроцима таквог демографског кретања и налазе неке карактеристичне одговоре на питања зашто је дошло до *демографске стагнације* и опадања: било је много неочењених људи и неударних жена (чак 13% домаћинстава чине неочењени); много дјецe је умирало одмах по рођењу (преко 10%); много младих је умирало

прије стасавања за брак. Из великог броја домаћинстава дјеца одлазе у економску емиграцију (нпр. из неких кућа чак по двоје-троје одлази у Аргентину). С друге стране, у условима стране окупације, без националне слободе, ограничена је и покретљивост људи, села су затворени простори, тако да су и брачне везе најчешће биле између самих Кумборана. Чак су се и неки иселјеници, из далеког свијета, враћали у завичај, да би се оженили својим мјештанкама.

Поновни прилив становништва се јавља по завршетку Великог рата, у новој, али сада националној држави, национално ослобођених и уједињених југословенских народа. Због потреба војске, у Кумбор долазе професионална *војна лица* и стручни радници. Можда аутори нијесу поменули баш све Кумборанке које су пронашле своје изабранике и животне сапутнике у елегантним официрским униформама, али ти детаљи у књизи подсећају на „оно наше што некад бијаше“. Углавном, *број домаћинстава* се са 60, пред Први рат, повећао на 94. И *број презимена* је повећан, на 56, што је за 30 више него пред први рат. Новодосељеници већином пристижу из руралних средина *бокешког планинског залеђа*, али и из других крајева. Тако се, у једну вијековима затворену средину, уносила нова крв и демографска свјежина. Ових неколико илустративних података, одсликава врло динамичне демографске промјене у Кумбору, које су аутори зналачки и детаљно приказали.

Треба истаћи још један врло важан сегмент ове књиге. То су детаљно описани *народни обичаји*. А то је оно *нематеријално духовно богатство*, које се наслеђује и преноси са предака на потомке. Духовно богатство које наслеђују нови нараштаји јесу: Крсна слава, Храмове славе, Божић, Васкрс, Покладе, Турђевдански уранак.

Крсна слава је, и према мишљењима најпознатијих историчара и етнолога, најстарији духовни обред и најзначајнији српски национални обичај. То је несумњиво један од највреднијих елемената духовног богатства, односно најзначајнијих облика нематеријалног културног наслеђа српског народа. Али, крсна слава није само српски православни обичај, што потврђују и аутори ове књиге, наводећи католичке куће у Кумбору које имају крсно име. Сличне примјере можемо наћи у Конавлима, као и у западној Херцеговини, затим код Арбанаса и Бугара.

Аутори описују локалне обичаје везане за ове духовне светковине. Оно што се чини посебно значајним, у *етнографском смислу*, то је, примјера ради, детаљан опис садржаја јеловника за славске, божићне и друге светковине: за мрсни и посни славски ручак; шта садржи први, а шта четврти пјатанац; кад се и како пали славска свијећа; како се иде на „*чашу вина*“ и честитање славе, итд. Аутори такође детаљно описују обичаје, локална правила и процедуре, приликом *просидбе, вјеридбе, свадбе*:

колико иде сватова, а колико погузјеља, куда сватови одлазе по невјесту, а куда се враћају; оће ли у оба дома све бити „*братски или сватски*“, и тд.

На крају, основи утисак је да ова књга не плијени само својим комплексним садржајем, него и начином казивања, као дивна ниска успомена које извиру из оног другог дијела њеног наслова – дакле из ауторских живих сјећања. А та њихова сјећања овом књигом дефинитивно постају аутентични дио писане историје. Казивања су изложена јасно и прегледно, прецизним језичким стилем, „онако нашки шћето“, како то знају и умију. Мислим да ће ова књга код свих Кумборана, и не само код њих, побудити осјећања дивљења ауторима књиге, али и осјећање поноса њеним садржајем, оним што је и како приказан развој Кумбора и живот многих генерација Кумборана. Припремајући и објављујући ову монографску хронику Кумбора, њени аутори су се заиста одужили своме завичају.

Милан Р. Милановић